

Regionale verschillen in de vruchtbaarheid van autochtonen en allochtonen

Mila van Huis¹⁾ en Petra Visser²⁾

Regionale verschillen in vruchtbaarheid worden vooral bepaald door regionale verschillen in de vruchtbaarheid van autochtone vrouwen. Grote verschillen komen voor. Er bestaat een aaneengesloten zone van hoge vruchtbaarheid, die loopt van het zuidwesten naar het noordoosten van ons land. Niet-westerse allochtonen wonen geconcentreerd in een beperkt aantal gemeenten, vooral in de grote steden. Daar hebben de Turkse en Marokkaanse vrouwen een veel hogere vruchtbaarheid dan de autochtone vrouwen, maar er zijn geen duidelijke regionale verschillen. In de grote steden compenseren de niet-westerse allochtonen met hun hoge vruchtbaarheid de geringe vruchtbaarheid van de autochtonen.

1. Inleiding

De vruchtbaarheid van autochtone vrouwen verschilt van die van allochtone vrouwen. Het gemiddeld kindertal van Marokkaanse en Turkse vrouwen is bijvoorbeeld aanzienlijk hoger dan die van autochtone vrouwen. Ook bestaan er binnen Nederland grote regionale verschillen in vruchtbaarheid. In hoeverre kunnen regionale verschillen verklaard worden door de aanwezigheid van allochtonen? Recent is de invloed van herkomstgroepering op de vruchtbaarheid nog aangetoond door De Beer en Deerenberg in een onderzoek naar gemeentelijke vruchtbaarheidsverschillen. Een hoog percentage niet-westerse vrouwen heeft een verhogend effect op de vruchtbaarheid (De Beer en Deerenberg, 2005). De ruimtelijke spreiding van allochtonen kan dus van invloed zijn op regionale vruchtbaarheidsverschillen.

Voor het voorspellen van de omvang van de bevolking naar herkomstgroepering en regio, is het van belang inzicht te krijgen in regionale verschillen in bevolkingsontwikkeling. De allochtone bevolking groeit niet alleen door immigratie, maar ook door het aantal kinderen dat zij krijgt. In deze analyse worden de verschillen in vruchtbaarheid van autochtonen en allochtonen op regionaal niveau onderzocht. Hierbij worden vooral de vruchtbaarheidscijfers op gemeentelijk niveau geanalyseerd, waarbij onderscheid wordt gemaakt naar autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Niet-westerse allochtonen zijn verder onderverdeeld naar herkomstland, te weten Turkije, Marokko, Suriname, de Nederlandse Antillen / Aruba en overig niet-westers.

¹⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

²⁾ Ruimtelijk Planbureau (RPB), Den Haag.

De auteurs danken Andries de Jong (RPB) en Rob Broekman (CBS) voor het maken van de programmatuur om vruchtbaarheidscijfers naar herkomstgroepering en regio te berekenen.

2. Methode en gegevens

Kernindicator voor de vruchtbaarheid is het totaal leeftijds-specifiek vruchtbaarheidscijfer (TFR), bij benadering het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw krijgt. Voor het berekenen van de TFR naar herkomstgroepering en regio is gebruik gemaakt van informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens. De TFR naar herkomstgroepering is berekend op basis van de herkomstgroepering van vrouwen van de eerste generatie. Voor dit onderzoek worden kinderen van vrouwen van de tweede generatie meegeteld in de TFR van autochtonen. Gezien de lage gemiddelde leeftijd van de tweede generatie betreft het kleine aantallen kinderen. De herkomstgroepering wordt bepaald aan de hand van het geboorteland van de vrouw en haar ouders. Op basis van het land van herkomst is een indeling gemaakt in de categorieën westerse allochtonen (afkomstig uit Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika, voormalig Nederlands-Indië of Indonesië, Japan en Oceanië) en niet-westerse allochtonen (afkomstig uit Afrika, Azië (exclusief Japan en het voormalig Nederlands-Indië of Indonesië), Latijns-Amerika en Turkije).

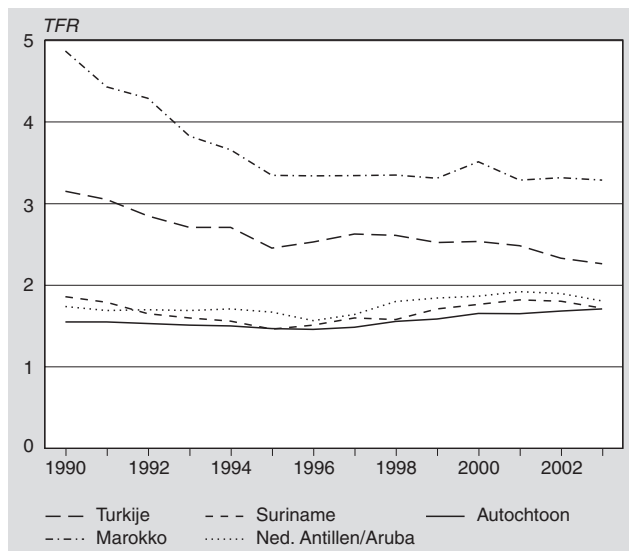
Voor de analyse is een onderzoeksbestand gebruikt met aantallen geboorten en TFR's naar herkomstgroepering per gemeente voor de jaren 2001, 2002 en 2003. Om het effect van toevalsfluctuaties zo veel mogelijk uit te schakelen, is het gemiddelde over de kalenderjaren 2001, 2002 en 2003 genomen.

3. Landelijke trends in vruchtbaarheid

Sinds 1975 schommelt de TFR in Nederland rond de 1,7 kinderen per vrouw, met een lichte toename in de jaren negentig. Deze toename werd veroorzaakt door uitgesteld ouderschap (Latten en De Graaf 1997). Het gemiddeld kindertal van niet-westerse allochtonen is hoger, al geldt dit niet voor alle groepen. Zo ligt het vruchtbaarheidsniveau van vrouwen die zijn geboren in Suriname en de Nederlandse Antillen (inclusief Aruba) maar weinig boven dat van Nederlandse vrouwen. De vruchtbaarheid van Marokkanen en Turken ligt daarentegen ruim boven het Nederlands gemiddelde. Na een daling van de vruchtbaarheid begin jaren negentig, lijkt de TFR van Marokkanen nu gestabiliseerd te zijn. De TFR van Turken daalt nog steeds licht (*grafiek 1*). Een verklaring voor de blijvend hoge vruchtbaarheid van Turkse en vooral Marokkaanse vrouwen, is dat veel jonge Turken en Marokkanen hun partner uit het land van herkomst halen (Nicolaas et al., 2004). Mogelijk zijn dit meer traditioneel ingestelde migranten die relatief veel kinderen krijgen.

De vruchtbaarheid van Antilliaanse en Surinaamse vrouwen ligt veel dichterbij die van autochtone vrouwen. Dit komt onder meer doordat deze vrouwen het beter doen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt dan Turkse en Marokkaanse vrouwen. Ook gaan ze vaker gemengde relaties aan, waardoor ze meer integreren (Alders, 2005).

1. TFR van eerste generatie niet-westerse vrouwen en autochtone vrouwen, 1990–2003

De vruchtbaarheid van de overige niet-westerse allochtonen is evenals die van de Turken en Marokkanen relatief hoog, met een TFR van 2,34 (periode 2001–2003). De autochtonen en de westerse allochtonen hebben een TFR van respectievelijk 1,68 en 1,50. Dat de vruchtbaarheid van westerse vrouwen zo laag is, komt doordat een deel van deze vrouwen (en hun eventuele partners) vaak slechts tijdelijk in Nederland verblijven en het krijgen van kinderen uitstellen tot ze weer in hun vaderland zijn teruggekeerd.

4. Regionale verschillen

De gemeentelijke verschillen in vruchtbaarheid (ongeacht herkomstgroepering) worden hoofdzakelijk veroorzaakt door de autochtonen. De gemeentelijke vruchtbaarheidsverschillen van allochtonen zijn in vergelijking met die van autochtonen veel minder groot. Dit hangt samen met de concentratie van allochtonen, vooral in de grote steden. In de meeste kleinere gemeenten wonen weinig allochtonen, en er worden daardoor in die gemeenten ook weinig autochtone kinderen geboren. Ook bij een grovere regionale indeling van Nederland is het aantal geborenen naar her-

komstgroepering veelal laag. Voor de landsdelen geldt dat het aantal levendgeborenen van vrouwen van de eerste generatie in de vier grote niet-westerse herkomstgroeperingen (Surinamers, Turken, Marokkanen en Antillianen) vooral geconcentreerd is in West-Nederland (*staat*). In Noord-Nederland is hun aantal relatief zeer klein, waardoor de vruchtbaarheidscijfers van deze groepen meer onderhevig zijn aan toevalsfluctuaties. Ook het merendeel van de autochtone kinderen wordt geboren in West-Nederland, maar het overwicht van dit landsdeel is veel minder sterk dan bij allochtonen.

Hieronder worden voor de autochtonen en zes onderscheiden groepen van allochtonen de vruchtbaarheidsverschillen per gemeente besproken. Er is een ondergrens gehanteerd van honderd geborenen per jaar. Worden in een gemeente voor een herkomstgroepering in een jaar minder dan honderd kinderen geboren, dan wordt het vruchtbaarheidscijfer niet vermeld. Bij een geringe omvang van het kindertal is het namelijk moeilijk om een goede vruchtbaarheidsindicator te bepalen. Ook voor autochtonen is deze grens van minstens honderd geborenen gebruikt.

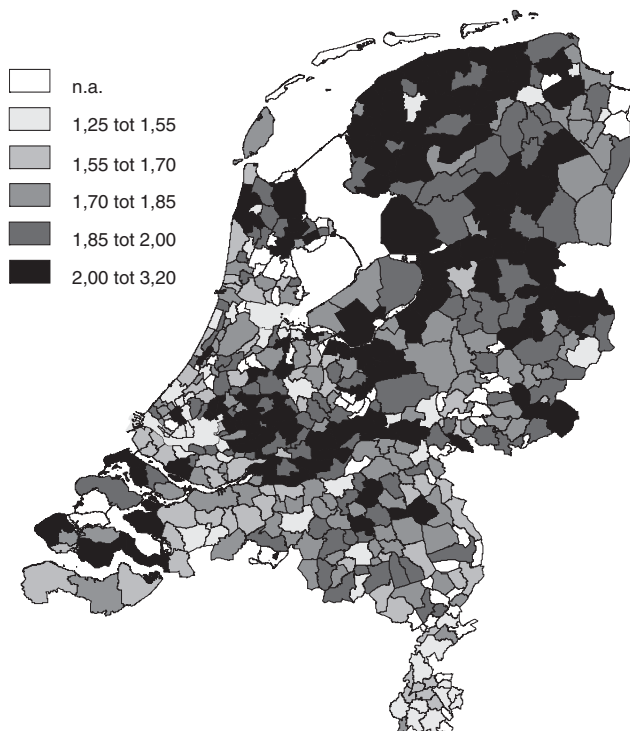
Autochtonen

Autochtonen kennen veel grotere regionale verschillen in vruchtbaarheid dan allochtonen. Zo is het gemiddeld kindertal in Urk (3,18) ruim twee keer zo hoog als in de gemeente Groningen (1,26). In de grote steden ligt de vruchtbaarheid van autochtonen onder het landelijk gemiddelde van 1,68. Deze lage vruchtbaarheid in de grote steden gaat vaak gepaard met een hogere vruchtbaarheid in de randgemeenten. In de grote steden wonen namelijk veel alleenstaande jongeren, vanwege studie of werk. Als deze jongeren ouder worden, een partner hebben gevonden en er een kindwens ontstaat, verhuizen zij vaak naar een (nieuwbouw)locatie in de randgemeenten. Verder loopt er door Nederland een zone van gemeenten met een hoge vruchtbaarheid (*kaart*). In deze gemeenten wonen veel gereformeerde paren met een hoog kindertal. Een groot gedeelte van Friesland, noordwest-Groningen en het noorden van Noord-Holland wordt gekenmerkt door een hoge vruchtbaarheid, het zuiden van Limburg kent een lage vruchtbaarheid.

Staat
Aantal levendgeborenen naar herkomstgroepering van de moeder (eerste generatie) naar landsdeel, 2001/2003

Herkomstgroepering moeder	Noord	Oost	West	Zuid	Totaal
<i>x 1 000</i>					
Marokko	0,1	0,7	5,0	1,1	6,9
Turkije	0,1	1,1	3,2	0,9	5,3
Suriname	0,1	0,4	2,7	0,2	3,5
Ned. Antillen/Aruba	0,1	0,2	1,2	0,2	1,7
Overig niet-westers	0,6	1,6	5,8	1,6	9,5
Westers	0,5	1,2	4,2	1,6	7,6
Autochtoon	18,6	39,4	74,1	35,0	167,2
Totaal	20,2	44,6	96,2	40,6	201,7

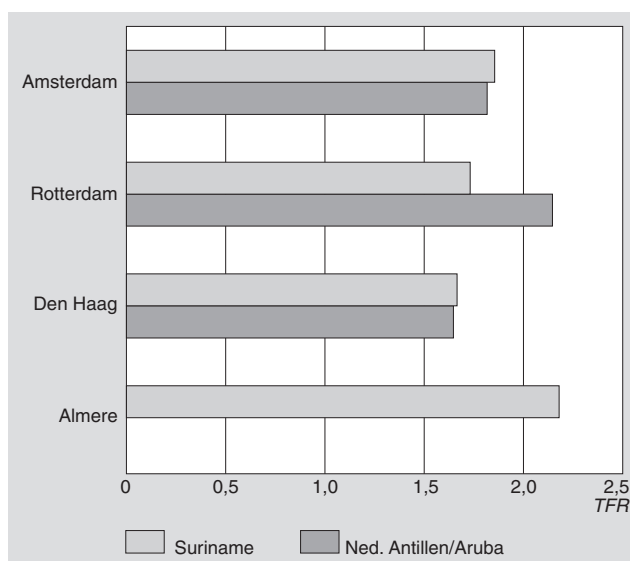
TFR van autochtone vrouwen, 2001/2003

Surinamers en Antillianen

De Surinamers en Antillianen wonen vooral geconcentreerd in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Ook wonen er relatief veel Surinamers in Almere. Het landelijk gemiddeld kindertal van Surinamers is 1,79, van Antillianen 1,88. De TFR van Surinaamse vrouwen is laag in Den Haag. In Almere ligt de TFR van Surinamers ruim boven het landelijk gemiddelde, evenals het geval is voor autochtone vrouwen (grafiek 2). Almere is vanwege het ruime aanbod van eengezinswoningen een aantrekkelijke woongemeente voor mensen die kinderen willen. De Antillianen hebben ten opzichte van het landelijk gemiddelde een hoge vruchtbaarheid in Rotterdam en een lage vruchtbaarheid in Den Haag.

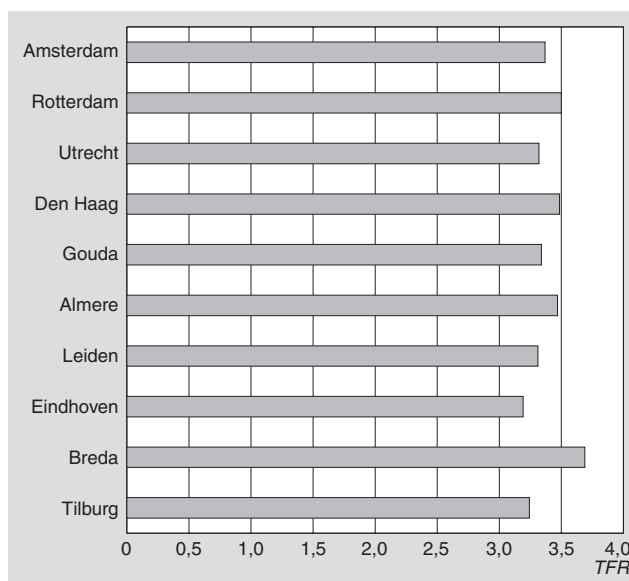
2. TFR van Surinaamse en Antilliaanse vrouwen (eerste generatie), 2001/2003

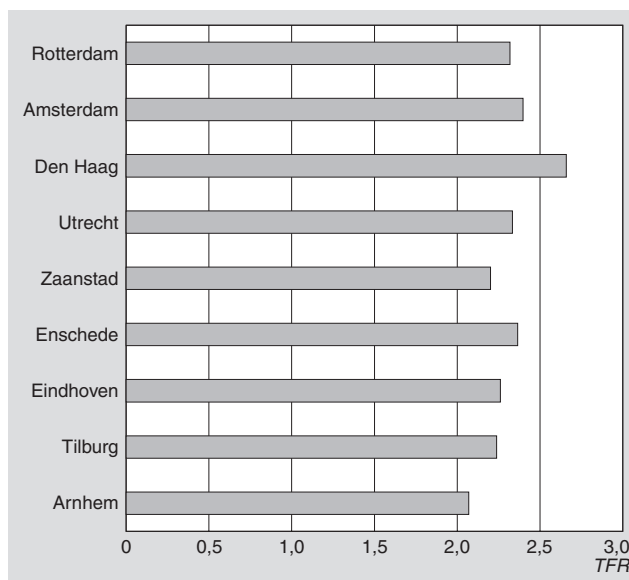
Turken en Marokkanen

Turken en Marokkanen wonen geconcentreerd in de grote steden in het westen van het land en in Noord-Brabant. Verder wonen er veel Turken in Enschede en Arnhem. In deze steden schommelt de vruchtbaarheid van Turkse en Marokkaanse vrouwen rond het landelijk gemiddelde voor deze herkomstgroepen (2,37, respectievelijk 3,31). De regionale verschillen zijn gering. Marokkaanse vrouwen in Breda (3,69) en Turkse vrouwen in Den Haag (2,66) kennen een relatief hoge vruchtbaarheid. Turkse vrouwen in Arnhem hebben juist een relatief lage vruchtbaarheid (grafieken 3 en 4).

3. TFR van Marokkaanse vrouwen (eerste generatie), 2001/2003

4. TFR van Turkse vrouwen (eerste generatie), 2001/2003

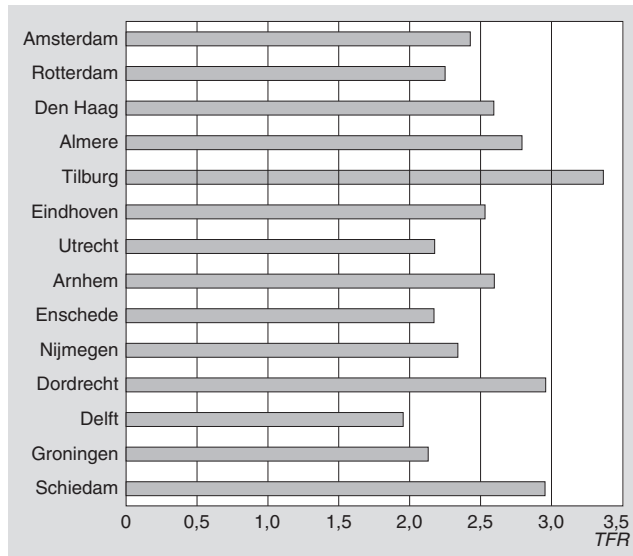

Overige niet-westerse allochtonen

De landelijke vruchtbaarheid van de overige niet-westerse allochtonen ligt met 2,34 ver boven het gemiddelde. Deze

groep bestaat voor een belangrijk deel uit asielzoekers en is heel divers van samenstelling. Dit blijkt ook uit de gemeentelijke vruchtbaarheidcijfers (*grafiek 5*). Tilburg valt op met een hoge vruchtbaarheid van 3,37; in Delft is de vruchtbaarheid juist laag (1,95). De hoge vruchtbaarheid in Tilburg houdt waarschijnlijk verband met de sterke concentratie van Somaliërs in deze gemeente. In Delft dragen niet-westerse studentes bij aan de naar verhouding lage vruchtbaarheid.

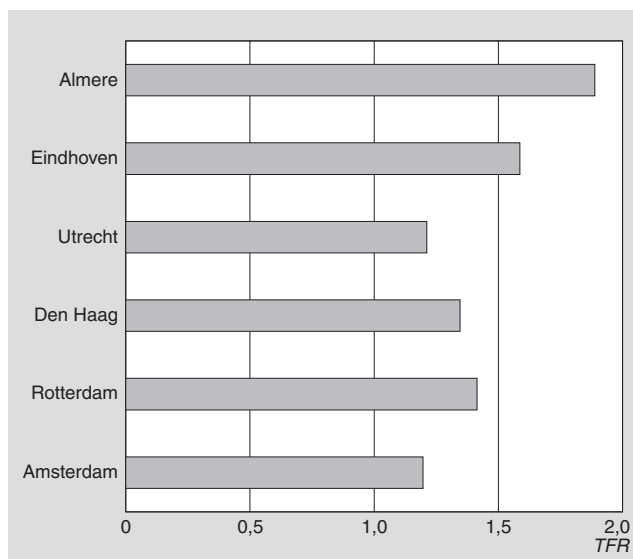
5. TFR van niet-westerse allochtone vrouwen (eerste generatie), 2001/2003

Westerse allochtonen

Westerse vrouwen vormen een gemengde groep. Voor een deel zijn het vrouwen die hier tijdelijk werken of studeren, of van wie de partner hier tijdelijk werkt of studeert. Zij stellen het krijgen van kinderen uit tot ze weer terug zijn in hun vaderland. Dit verklaart waarschijnlijk de lage vruchtbaarheid in Amsterdam en Utrecht (*grafiek 6*).

6. TFR van westerse allochtone vrouwen (eerste generatie), 2001/2003

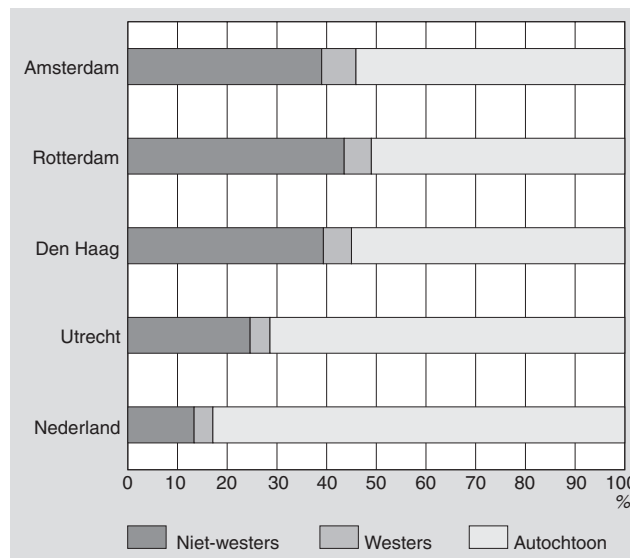

Voor een ander deel gaat het om vrouwen die met Nederlandse mannen getrouwd zijn en hier een gezin opbouwen. Dit verschijnsel is vooral in de grensregio's van belang. Evenals de autochtone en Surinaamse vrouwen hebben ook de westers allochtone vrouwen in Almere een relatief hoge vruchtbaarheid.

5. Vruchtbaarheid in de vier grote steden

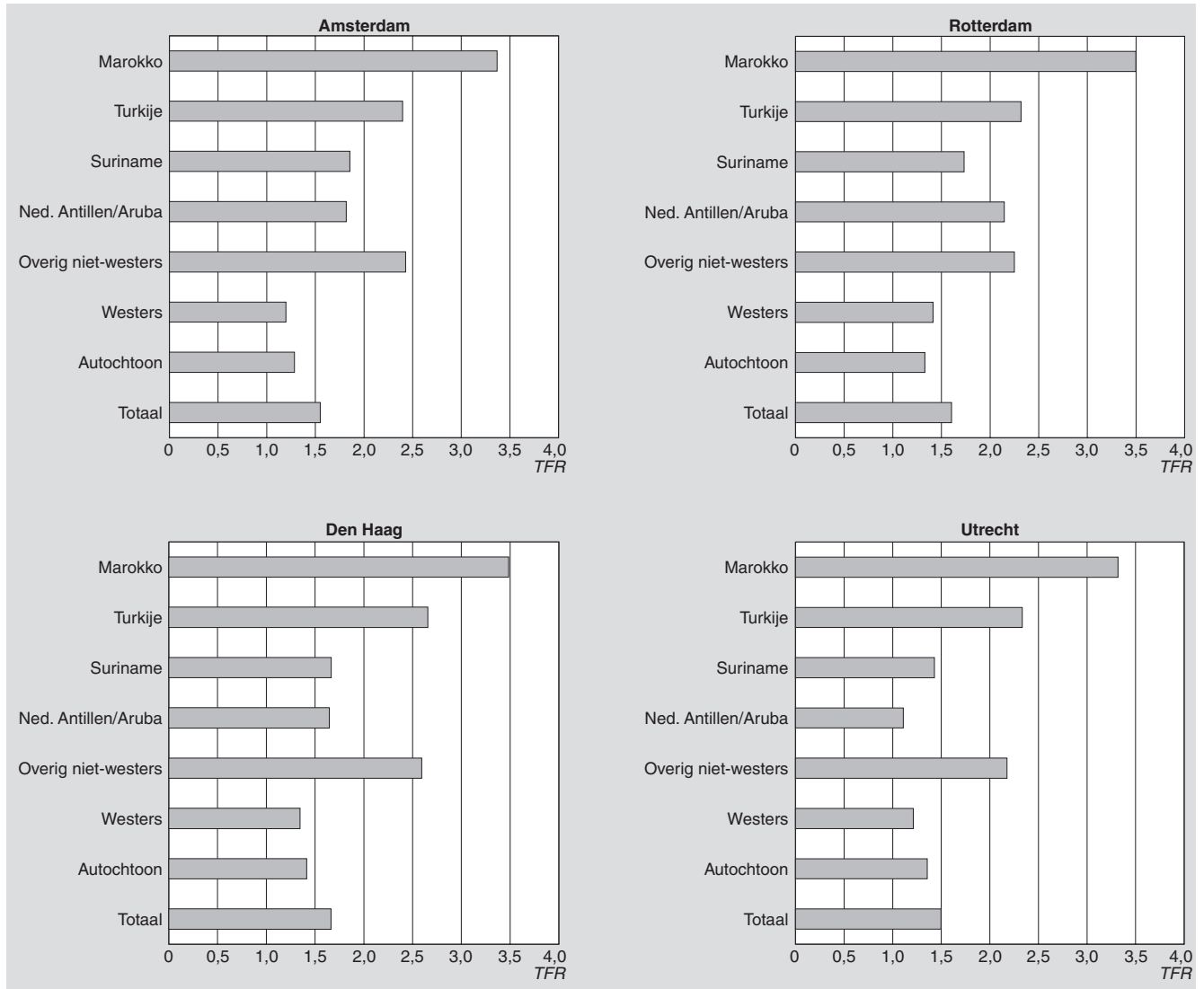
De vier grote steden staan bekend om hun hoge concentratie allochtonen. Welke invloed heeft de aanwezigheid van allochtonen op de vruchtbaarheid in deze steden? Van de vier grote steden was op 1 januari 2005 44 procent van de bevolking allochtoon, tegen 19 procent in Nederland. In Amsterdam was het aandeel allochtonen het hoogst (48 procent), in Utrecht het laagst (31 procent). Onder de geboren in de vier grote steden geldt deze oververtegenwoordiging van allochtonen ook. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag heeft bijna de helft van de geboren een allochtone moeder, tegen ruim een kwart in Utrecht (*grafiek 7*). In heel Nederland is ongeveer een vijfde van de baby's allochtoon. Utrecht kent in vergelijking met de andere drie grote gemeenten weinig geboren van Surinaamse en Antilliaanse afkomst.

7. Aandeel levendgeborenen naar herkomstgroepering in de vier grote steden en Nederland, 2001/2003

De vruchtbaarheid in de vier grote gemeenten wordt in sterke mate beïnvloed door de aanwezigheid van de allochtone bevolkingsgroepen. De autochtonen hebben een zeer lage vruchtbaarheid (*grafiek 8*). De TFR varieert van 1,29 voor Amsterdam tot 1,41 voor Den Haag. Deze lage vruchtbaarheid van autochtonen houdt verband met het relatief grote aandeel studenten en alleenstaande jongeren. Zoals ook landelijk het geval is, hebben Marokkanen in de vier grote steden de hoogste vruchtbaarheid, gevolgd door Turken en overige niet-westerse allochtonen. De hoge vruchtbaarheid van allochtone huishoudens houdt de totale vruchtbaarheid in de grote steden op peil. De totale vruchtbaarheid ligt in de grote steden door de aanwezigheid van de niet-westerse allochtonen maar iets onder het landelijk gemiddelde.

8. TFR naar herkomstsgroepering van de moeder (eerste generatie) in de vier grote steden, 2001/2003

Literatuur

Alders, M., 2005, Allochtonenprognose 2004–2050: bijna twee miljoen niet-westerse allochtonen in 2010. Bevolkingstrends 53(1), blz. 32–41.

Beer, J. de, en I. Deerenberg, 2005, Regionale verschillen in vruchtbaarheid: een verklarend model. Bevolkingstrends 53(1), blz. 46–55.

Latten, J. en A. de Graaf, 1997, Fertility and family surveys in countries of the ECE-region. Standard country report The Netherlands, UN Economic Commission for Europe, Economic Studies no.10c, UN, New York/Geneva.

Nicolaas, H., A. Sprangers, A. Zorlu en J. Hartog, 2004, Migranten: wie komen, wie gaan en wie laten hun gezin overkomen? Bevolkingstrends 52(2), blz. 36–43.